

PRUTHENIA

TOM IV

Olsztyn 2009

OD REDAKCJI

We wprowadzeniu do drugiego tomu Pruthenii pozwoliłem sobie przywołać słynne adagium ruchu fenomenologicznego sformułowane przez E. Husserla na początku ubiegłego wieku¹. Nowe – nie uprzedzone wcześniejszymi supozycjami, spojrzenie na stare – dobrze już znane i te całkiem świeże (w szczególności archeologiczne) źródła zaproponowaliśmy referentom III konferencji Colloquia Baltica, której obrady toczyły się na początku października 2008 roku w Olsztynie i Elblągu. Zawartość IV tomu Pruthenii, w którym publikujemy pierwszą część materiałów konferencyjnych (choć nie wyłącznie) zdaje poniekąd sprawę ze stosowności owej fenomenologicznej optyki w obszarze poznania dziejów kultur bałtyjskich. Nie byliśmy pewni, czy autorzy, którym zaproponowaliśmy podjęcie próby nowego spojrzenia na świat bałtyjski i jego kontakty z obszarem skandynawskim na przestrzeni dziejów, podołają wyzwaniu, które stawiała przed nimi dyrektywa fenomenologicznego *epoche*. Wydaje się, że choć nie wszystkie z wygłaszanych podczas konferencji referatów spełniały kryterium spojrzenia na dostępne źródła po uprzednim „zawieszeniu obowiązywalności” wszelkich supozycji (tych płynących z metodologii, przyjmowanych przez badaczy teorii jak też tych przyjmowanych nieświadomie często wraz tradycyjnymi sposobami interpretacji danych), to teksty, które weszły do niniejszego tomu, zdają się ową metodologiczną dyrektywę realizować w znacznej mierze.

Oto prof. Jerzy Kolendo, proponuje, by na - tak dobrze znane - antyczne źródła pisane dotyczące południowo-wschodniego wybrzeża Bałtyku, spojrzeć od strony sposobu zdobywania informacji o tych terenach i sposobów jej dystrybucji w antycznym świecie.

Trudne zadanie - dokonania, w stosunkowo krótkim tekście, podsumowania dotychczasowej wiedzy - ale też próbę jej przekroczenia - na

¹ Dziwnym zbiegiem okoliczności husserliańskie hasło „powrotu do rzeczy” znalazło swoje szczególne odzwierciedlenie w hasle najbliższego Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. Chciałbym zwrócić tu przy okazji uwagę, że hasła „powrotu do rzeczy”, nie rozumiem tu tak jak proponuje się to w nowszych nurtach tzw. historii nieantropocentrycznej, czy archeologii symetrycznej.

temat rozwoju sytuacji kulturowej pomiędzy szeroko rozumianym „obszarem skandynawskim” a tzw. „obszarem bałtyjskim”, postawiliśmy przed szczególnym „duetem” archeologicznym z Warszawy². Drugi z prezentowanych w tomie tekstów stanowi – niestety – jedynie połowiczne świadectwo tego, w jaki sposób łączyć można profesorską erudycję i doświadczenie ze świeżością spojrzenia – na nowe i stare materiały archeologiczne – młodego doktoranta. Mamy nadzieję drugi człon wypowiedzi Panów: prof. W. Nowakowskiego i mgra Andrzeja Maciałowicza zaprezentować PT. Publiczności w tomie V. Nie czuję się na siłach ważyć jakość przedstawionej perspektywy, podkreślę więc jedynie solidność samego wywodu utrzymanego w ramach przyjętej metody budowania i weryfikowania archeologicznych twierdzeń, jak też charakterystyczną już chyba, powściągliwość w formułowaniu hipotez.

Nowe ujęcie, dzięki wykorzystaniu, ujawnionej w ostatnich latach, szerszej bazy źródłowej, modyfikujące dotychczasowe ustalenia dotyczące dynamiki przemian osadniczych w dorzeczu Pasłęki, górnej i środkowej Łyny oraz górnej Drwęcy w okresie wpływów rzymskich i we wczesnej fazie okresu wędrówek ludów, przedstawia szkic Adama Cieślińskiego.

Szczególne miejsce wśród prezentowanych w IV tomie Pruthenii tekstów zajmuje jednak – już choćby z racji swej objętości – tekst Marka Jagodzińskiego poświęcony obecności Skandynawów w rejonie ujścia Wisły i nie tylko tam, we wczesnym średniowieczu. Ta obszerna rozprawa, stanowi ważną, opartą na ogromnym już materiale archeologicznym, próbę syntetycznej prezentacji zasadniczych – choć zapewne nie wszystkich – wątków związanych ze skandynawskimi interesami na pograniczu prusko (estyjsko) – słowiańskim, przede wszystkim we wschodniej części rejonu ujścia Wisły.

Te zasadnicze wątki podjętej podczas Colloquia Baltica dyskusji, mamy nadzieję wzbogacić o teksty rozszerzające zakres przedstawionych zagadnień w kolejnym tomie Pruthenii.

Tymczasem przedstawiony tu obraz kontaktów bałtyjsko-skandynawskich poszerzają i pogłębiają, zamieszczone w tym tomie, bardziej szczegółowe studia poświęcone analizie skandynawskich źródeł pisanych oraz obecności na obszarze pruskim srebra arabskiego (dirhamów).

Przeglądając przygotowany do druku „skandynawski” tom Pruthenii nie mogę jednak oprzeć się wrażeniu, że mimo wysiłków znakomitych

² Podczas konferencji Colloquia Baltica zagadnienie kontaktów skandynawsko-bałtyjskich od wczesnej epoki żelaza po okres rzymski omówili w dwuczęściowym referacie, pod wspólnym tytułem, prof. Wojciech Nowakowski i mgr Andrzej Maciałowicz.

uczonych mamy oto do czynienia z szerokim „obszarem nieobecności”, w którym mgła niewiedzy pokrywa jeszcze szereg tak interesujących i ważnych dla rozumienia przeszłości Prus tematów. Jeden jedyny tekst, który przedstawiamy – Jerzego Marka Łapo – stanowi próbę powiązania źródeł archeologicznych i innych, w tym – etnograficznych. Przy czym wątek kulturowy – „Szwed w kulturze ludowej ziem pruskich” – został jedynie zasygnalizowany i wymaga szerszego ujęcia – na co być może uda nam się autora namówić. Dotkliwie brakuje świeżej i szerszej analizy wczesno- i średniowiecznych źródeł historycznych i prób zestawienia ich z innymi źródłami (archeologicznymi, językowymi etc.) dla analizowanej problematyki.

Nie ukrywam też, że z zainteresowaniem przeczytałbym odważną i poważną próbę analizy dostępnego materiału archeologicznego wykorzystującą metody antropologii kulturowej. Wydaje się, że o taką próbę – mimo ciągłego narzekania archeologów na skąpość danych – rysująca choćby pewne hipotezy, można by się już pokusić.

Znaczące braki tekstów z zakresu antropologii kulturowej czy etnologii religii, częściowo chociaż nadrobimy – mam nadzieję – w tomie V. Temat to szeroki, a próba opisanie dynamiki przemian kulturowych, sposobów konceptualizacji świata a także zakresu wzajemnych oddziaływań i koincydencji fenomenów kulturowych w obszarze skandynawskiego i prusko-estyjskiego kręgu kulturowego, być może na wspólnym indoeuropejskim substracie, pozostaje ciągle zadaniem otwartym³.

Dotkliwie zauważalna jest również nieobecność nowszego ujęcia problematyki językoznawczej dla omawianych na konferencji zagadnień. Nie wydaje się bowiem, by wszystkie kwestie zostały tu już ostatecznie wyczerpane.

Listę „nieobecności” można by zapewne jeszcze wydłużać, nie o to jednak chodzi. Kiedy w roku 2004 organizowaliśmy pierwszą konferencję *Colloquia Baltica*, zakres otwartej problematyki – możliwych do podjęcia zagadnień i badań rysował nam się jedynie nader szkicowo. Liczyliśmy, że postulat interdyscyplinarności i towarzyszące mu oczekiwanie takiego przedstawiania problemów, by były one czytelne i poniekąd przekładalne na dyskursy innych dyscyplin naukowych, będzie generatorem nowych problemów badawczych. Ta wizja badań nad Prusami i Bałtami czeka jeszcze na swoją pełniejszą realizację. Niemniej – po trzech spotkaniach – zauważalny staje się lawinowy przyrost formułowanych problemów i po-

³ Możliwości analiz wydają się być tu ogromne: od mitologii przez życie gospodarcze, technikę i zwyczaje wojenne po struktury władzy – by wymienić najbardziej interesujące obszary możliwych oddziaływań.

stulatów badawczych. Odmiennie od światowej gospodarki, w naszym obszarze zainteresowań naukowych cierpimy ciągle bardziej na deficyt niż na nadprodukcję realizowanych projektów badawczych.

PRUTHENIA

Tom IV

Towarzystwo Pruthenia
Ośrodek Badań Naukowych
im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

Olsztyn 2009

PRUTHENIA

Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim

Rada Naukowa: Wiesław Długokęcki, Kazimierz Grążauski,
Jacek Kowalewski, Wojciech Nowakowski

Redagują: Grzegorz Białuński (redaktor), Mirosław J. Hoffmann,
Marek Pacholec (sekretarz), Bogdan Radzicki (zastępca redaktora),
Ryszard Sajkowski, Joachim Stephan

Tłumaczenie streszczeń i spisu treści: Joachim Stephan

Przygotowanie do druku i projekt okładki: Marek Pacholec

ISSN 1897-0915

Towarzystwo Pruthenia

Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

Adres Redakcji: 10-402 Olsztyn, ul. Partyzantów 87, Dom Polski

PRUTHENIA

Band IV

Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Preußen
und der baltischen Völker

Verein „Pruthenia“

Wojciech-Kętrzyński-Forschungszentrum in Olsztyn

Wissenschaftlicher Beirat: Wiesław Długokęcki, Kazimierz Grązauski,
Jacek Kowalewski, Wojciech Nowakowski

Redigiert von: Grzegorz Białuński (Redakteur), Mirosław J. Hoffmann,
Marek Pacholec (Sekretär), Bogdan Radzicki (stellvertretender Redakteur),
Ryszard Sajkowski, Joachim Stephan

Übersetzung der Zusammenfassungen
und des Inhaltsverzeichnisses: Joachim Stephan

Vorbereitung zum Druck und Umschlagentwurf: Marek Pacholec

Olsztyn 2009

I N H A L T S V E R Z E I C H N I S

Bogdan Radzicki, <i>Von der Redaktion</i>	5
I. Studien und Artikel	
Jerzy Kolendo, <i>Die Gebiete im südöstlichen Ostseeraum in antiken Quellen</i>	11
Wojciech Nowakowski, <i>Aus der Problematik der baltisch-skandinavischen Kontakte in der Epoche der römischen Einflüsse</i>	43
Adam Cieśliński, <i>Die Wielbark-Kultur an Alle, Passarge und oberer Drenowenz</i>	87
Marek F. Jagodziński, <i>Das Problem der Anwesenheit der Skandinavier im Weichselmündungsgebiet im frühen Mittelalter</i>	117
Rafał Simiński, <i>Die preußischen Lande im Licht ausgewählter Denkmäler der mittelalterlichen dänischen Historiographie (bis zu Beginn des 14. Jh.)</i>	193
II. Materialien und Quellen	
Robert Klimek, <i>Das Auftreten von Dirhams und ein Versuch der Rekonstruktion der Wege ihrer Verbreitung auf dem Gebiet der preußischen Stämme im 8.-10. Jh.</i>	215
Jerzy Marek Łapo, <i>Zur Schwedenschanze. Echos der Schwedenkriege in den historischen Volkserzählungen und die Flurnamen in den ehemaligen preußischen Gebieten</i>	241
III. Polemiken und Diskussionen	
Grzegorz Białuński, <i>Über die Besiedlung des Löbauer Landes in der Vorordenszeit im Lichte der toponomastischen und schriftlichen Quellen</i>	289

IV. Rezensionen und Besprechungen

- Pogranicze trzech światów. Kontakty kultury przeworskiej, wielbarskiej i bogaczewskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych [Grenzgebiet dreier Welten. Kontakte der Przeworsk-, Wielbark und Bogaczewo-Kultur im Licht der Forschungsmaterialien und der archäologischen Untersuchungen]* (Jerzy M. Łapo). 323
- Kultura bogaczewska w 20 lat później [Die Bogaczewo-Kultur nach 20 Jahren]* (Cezary Sobczak). 327
- Baltija w epohu Wikingow [Das Baltikum in der Wikingerzeit]* (Marek Pacholec). 331

V. Berichte und Ankündigungen

- A. Dobrosielska, S. Szczepański, *Bericht über die wissenschaftliche Konferenz „Interdisziplinäre Begegnungen mit der Geschichte und Kultur der Balten – Colloquia Baltica III“, Allenstein-Elbing 8.–10. Oktober 2008.* 339

S P I S T R E Ś C I

Bogdan Radzicki, <i>Od redakcji</i>	5
I. Studia i artykuły	
Jerzy Kolendo, <i>Ziemia u południowo-wschodnich wybrzeży Bałtyku w źródłach antycznych</i>	11
Wojciech Nowakowski, <i>Z problematyki kontaktów bałtyjsko-skandynawskich w okresie wpływów rzymskich</i>	43
Adam Cieśliński, <i>Kultura wielbarska nad Łyną, Pasłęką i górną Drwęcą</i>	87
Marek F. Jagodziński, <i>Zagadnienie obecności Skandynawów w rejonie ujścia Wisły we wczesnym średniowieczu</i>	117
Rafał Simiński, <i>Ziemia pruska w świetle wybranych zabytków średniowiecznej historiografii duńskiej (do początku XIV wieku)</i>	193
II. Materiały i źródła	
Robert Klimek, <i>Występowanie dirhamów oraz próba rekonstrukcji dróg ich rozprzestrzeniania się na obszarze plemion pruskich w VIII-X wieku</i>	215
Jerzy Marek Łapo, <i>Wokół szwedzkiego szańca. Echa wojen szwedzkich w ludowych podaniach historycznych i mikrotoponimii na obszarze dawnych ziem pruskich</i>	241
III. Polemiki i dyskusje	
Grzegorz Białuński, <i>O zasiedleniu ziemi lubawskiej w okresie przedkrzyżackim w świetle źródeł pisanych i toponomastycznych</i>	289
IV. Recenzje i omówienia	
<i>Pogranicze trzech światów. Kontakty kultury przeworskiej, wielbarskiej i bogaczeńskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych (Jerzy M. Łapo)</i>	323
<i>Kultura bogaczeńska w 20 lat później (Cezary Sobczak)</i>	327
<i>Baltija w epohu Wikingów (Marek Pacholec)</i>	331

V. Sprawozdania i komunikaty

- Alicja Dobrosielska, Seweryn Szczepański, *Sprawozdanie z konferencji naukowej: „Interdyscyplinarne Spotkania z Historią i Kulturą Bałtów – Colloquia Baltica III”, Olsztyn-Elbląg 8-10 października 2008 roku.* 339